

<https://doi.org/10.12797/Poliarchia.06.2018.11.03>

Zbigniew BIERZYŃSKI

Uniwersytet Łódzki

zbigniewbierzynski@gmail.com

WPŁYW FEMINISTYCZNEJ KRYTYKI JĘZYKA NA USTAWODAWSTWO I JĘZYK POLITYKI W KRAJACH NIEMIECKOJĘZYCZNYCH

ABSTRACT The Influence of Feminist Criticism of Language Usage over Legislation and Language of Politics in German-speaking Countries

In this article it is assumed that the feminist criticism of language usage had a significant influence over legislation and language of politics in German-speaking countries, especially in Germany and Austria. This phenomenon is present for example in the General Act on Equal Treatment, the Austrian Federal Equal Treatment Act, the General Act of city Wädenswil in Switzerland, statements of German and Austrian political parties and politicians. This impact is shown in specific examples of law texts and statements of politicians. Furthermore, the aim of this article is to present the key points of feminist criticism of German language usage and the key ideas of language respecting both genders (*die geschlechtergerechte Sprache*) or gender-neutral language (*die geschlechtsneutrale Sprache*).

KEYWORDS *feminism, politics, legislation, gender-neutral German language, influence*

WSTĘP

W drugiej połowie XX w. (1967–1968) w Niemczech doszło do protestów studenckich i zawiązania opozycji pozaparlamentarnej wymierzonej w koalicję Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD) i Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (Christlich Demokratische Union, CDU)¹. Ówczesne ruchy studenckie interesowały się również wydarzeniami w Stanach Zjednoczonych, w których protestowano przeciwko rasizmowi i seksizmowi. W następstwie tych wydarzeń w 1978 r. zaczęto publicznie dyskutować o dyskryminacji kobiet w społeczeństwie na płaszczyźnie języka². Tę dyskusję i jej argumenty na grunt niemieczny przeniosły m.in. Senta Trömel-Plötz i Luise F. Pusch w późnych latach 70. XX w.³. Drugiej z wymienionych badaczek lingwistyka feministyczna zawdzięcza swoją nazwę funkcjonującą od 1990 r.⁴ Warto również wspomnieć o Marlis Hellinger, która wprowadziła do językoznawstwa pojęcie płci społecznej (*das soziale Geschlecht*), przenosząc wyniki badań społeczno-psychologicznych na grunt semantyki i tworząc model wyjaśniający znaczenie określeń osobowych⁵.

W niniejszym artykule podjęto próbę przybliżenia głównych punktów feministycznej krytyki języka i feministycznych propozycji zmiany użycia języka w przestrzeni publicznej na taki, który uwzględniałby obie płci (*die geschlechtergerechte Sprache*) lub byłby językiem płciowo neutralnym (*die geschlechtsneutrale Sprache*)⁶. W dalszej części tekstu autor postanowił zmierzyć się z wpływem tych idei na ustawodawstwo krajów niemieckojęzycznych. Postawiono więc następujące pytania: Czy feministyczna krytyka języka pozostaje tylko teorią? Czy współczesne ustawodawstwo krajów niemieckojęzycznych wprowadza w życie postulaty kręgów feministycznych proponujących odejście od języka androcentrycznego (*die androzentrische Sprache*), czyli skoncentrowanego na męczyźnie, by tym samym uczynić kobietę wyraźniejszą w przestrzeni publicznej i świadomości społecznej? Warto tutaj dodać, że jest to jedynie zarysowanie problemu i stojącego za nim fenomenu lingwistycznego.

We wspomnianym kontekście politycznego wpływu feminizmu autor przytoczył stanowiska niemieckich i austriackich partii politycznych dotyczące propozycji języka uwzględniającego obie płci lub płciowo neutralnego.

¹ I. Samel, *Einführung in die feministische Sprachwissenschaft*, Berlin 2000, s. 16–17.

² Tamże, s. 88.

³ Tamże, s. 23–31.

⁴ H. Błaszowska, *Weibliche Personenbezeichnungen im Deutschen und Polnischen aus der Sicht der feministischen Sprachkritik*, Poznań 2016, s. 19.

⁵ Tamże, s. 37.

⁶ Pod pojęciem „płci” należy rozumieć w pierwszej kolejności płć kulturową (*das kulturelle Geschlecht*), czyli kategorię nieumotywowaną ani językiem, ani biologią, lecz mentalny konstrukt, w którym męskość i żeńskość są wyuczonymi normami zachowań. M. Hellinger użyła tutaj pojęcia płci społecznej (*das soziale Geschlecht*). Dalej pod pojęciem „płci” należy rozumieć również pozajęzykową płć biologiczną (*das biologische Geschlecht, der Sexus*). Tamże, s. 35–37.

Jako że artykuł ma na celu przybliżenie zjawiska występującego w krajach niemieckojęzycznych, autor skorzystał z niemieckojęzycznych publikacji i źródeł (na przykład tekstów ustaw). Wszystkie cytaty i pojęcia funkcjonujące w niemieckiej lingwistyce feministycznej, a także niemieckojęzyczne nazwy urzędów, partii, instytucji oraz tytuły aktów prawnych zostały przetłumaczone przez autora⁷.

1. FEMINISTYCZNA KRYTYKA JĘZYKA

Lingwistyka feministyczna łączy w sobie refleksję nad językiem oraz feminizm. Według słów Hellinger *jako dyscyplina językoznawcza lingwistyka feministyczna stara się ustalić uwarunkowania strukturalne odpowiedzialne za specyficzne formy językowej dyskryminacji. Jako dyscyplina feministyczna próbuje opisać formy językowej dyskryminacji jako wyraz dyskryminacji społecznej*⁸. Z kolei *feministyczna krytyka języka zajmuje się przede wszystkim krytyką seksistowskiego użycia języka i krytyką systemu językowego oraz jego androcentrycznych norm*⁹. Androcentryzm panujący w języku stanowi jedno z dwóch założeń, na których bazuje lingwistyka feministyczna. Pierwsze z nich mówi, że kobiety mają swój własny język, co oznacza, że [...] *kobiety mówią z ufnością i wiarą w siebie, z autorytetem, uczuciem, czułością, rozwijają swoje własne style, literackie, codzienne, profesjonalne, poetyckie, stają się słyszalne, słuchają siebie wzajemnie i są słuchane. Język kobiet oznacza zmianę*¹⁰. Istotne wydaje się tutaj szczególnie ostatnie zdanie. Niemniej, aby tę postulowaną zmianę przeprowadzić, należy zmierzyć się ze wspomnianym wyżej androcentryzmem.

W kontekście feminizmu przymiotnik „androcentryczny” oznacza język zarówno męski (zdominowany przez męskość i patriarchyzm), jak i skoncentrowany na męskości. Ponadto lingwistyka feministyczna podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, jak bardzo patriarchyzm dominuje na płaszczyźnie systemu językowego i w jego współczesnym uzusie¹¹.

Na płaszczyźnie leksykalnej Soi Nagl-Pietris zaobserwowała w pierwszej kolejności asymetrię nazw osobowych i nazw zawodów. Według niej w przypadku mężczyzn nazwy te są eksplicytne, czyli wynikają z rodzaju gramatycznego słowa, natomiast w przypadku kobiet są implicytne, czyli kobieta zostaje w nich ukryta, jest niejako w domyśle. Jako przykład podaje zwrot *Der Kunde ist König* (co odpowiada polskiemu *nasz klient, nasz pan*) i przeciwstawia mu niespotykany *Die Kundin ist Königin* (*nasza klientka, наша pani*). Innym przykładem zwrotu o takiej asymetrii jest *Übung macht*

⁷ Niemieckojęzyczne nazwy urzędów, partii, instytucji, tytuły aktów prawnych, a także terminy funkcjonujące w lingwistyce feministycznej zostały podane w nawiasach okrągłych w tekście głównym.

⁸ M. Hellinger, *Kontrastive feministische Linguistik. Mechanismen sprachlicher Diskriminierung im Englischen und Deutschen*, München 1990, s. 50.

⁹ S. Nagl-Pietris, *Sprache und Geschlecht: Geschlechtergerechte Sprache, theoretische Entwicklung und praxisrelevante Umsetzung*, Wien 2008, s. 36.

¹⁰ S. Trömel-Plötz, *Frauensprache – Sprache der Veränderung*, Frankfurt am Main 1982, s. 76.

¹¹ S. Nagl-Pietris, *Sprache und Geschlecht...*, s. 37.

den Meister (ćwiczenie czyni mistrza), któremu można przeciwstawić *Übung macht die Meisterin* (ćwiczenie czyni mistrzynią). Ponadto Nagl-Pietris zauważyła, że słowa rodzaju żeńskiego mają mniej pozytywne lub nawet negatywne znaczenie w porównaniu do odpowiedników rodzaju męskiego¹². Dobry przykład tego podała Pusch, pisząc: *Pewna ogrodniczka powiedziała mi kiedyś, że musi się określać mianem ogrodnika, bo inaczej wszyscy myśleliby, że jest kwiaciarką [...]*¹³. Warto w tym miejscu dodać, że określenia gramatycznie męskie podnoszą znaczenie i prestiż kobiety, która zostaje nimi opisana (*Vera ist ein zweiter Mozart – Vera to drugi Mozart*). Natomiast określenia opisujące kobietę zastosowane w opisie mężczyzny degradują go, obniżają jego wartość (na przykład *wie ein Weib heulen – beczeć, płakać jak baba*)¹⁴. Kolejnym aspektem krytykowanym przez Nagl-Pietris jest niemiecki uzus językowy, w którym na pierwszym miejscu zawsze wyróżnia się mężczyznę, na przykład *Herr Meier und seine Frau* (*Pan Meier i jego żona*), ale nigdy odwrotnie – *Frau Meier und ihr Mann* (*Pani Meier i jej mąż*).

Na szczególne wyróżnienie zasługuje generyczny rodzaj męski (*das generische Maskulinum*). Ten termin oznacza użycie rzeczowników i zaimków męskiego rodzaju do opisu osób płci żeńskiej lub takich, u których płeć nie jest znana. Na płaszczyźnie semantycznej obejmują więc osoby płci zarówno męskiej, jak i żeńskiej, dlatego ich użycie skutkuje uogólnieniem¹⁵. Adekwatne wytłumaczenie tej definicji znaleźć można u Pusch: *Mężczyźni są zawsze poprawnie przyporządkowywani, kobiety prawie nigdy, bo w naszym języku obowiązuje reguła, że 99 śpiewaczek i 1 śpiewak to razem 100 śpiewaków. Do diabła z 99 kobietami [...] które znikają w męskiej szufladce*¹⁶. Ponadto według Hellinger generyczne stosowanie języka dyskryminuje kobietę, ponieważ pomijanie żeńskich nazw osobowych wpływa niekorzystnie na dostęp kobiet do edukacji zawodowej lub szansę awansu¹⁷.

Feministyczna krytyka języka wychodzi więc z założenia, że patriarchyzm zdominował niemieczyznę, tym samym zepchnął kobietę w cień męskości. Stąd wiedzie już prosta droga ku tezie, że zmieniając język, zmienia się również sposób myślenia, postrzegania świata oraz społeczeństwo, a szczególnie społeczną i kulturową rolę kobiety¹⁸.

¹² Tamże, s. 38. Warto tutaj wspomnieć o istotnej publikacji podejmującej tematy m.in. asymetrii nazw osobowych, androcentryzmu i seksizmu w języku polskim: M. Karwatowska, J. Szypra-Kozłowska, *Linguistyka płci: Ona i on w języku polskim*, Lublin 2005.

¹³ *Eine Gärtnerin erklärte mir einmal, sie müsse sich selbst als Gärtner bezeichnen, sonst dächten alle, sie sei Floristin [...]*. L. F. Pusch, *Alle Menschen werden Schwestern: Feministische Sprachkritik*, Frankfurt am Main 1990, s. 49.

¹⁴ I. Samel, *Einführung in die...*, s. 43.

¹⁵ S. Nagl-Pietris, *Sprache und Geschlecht...*, s. 50.

¹⁶ L. F. Pusch, *Alle Menschen werden...*, s. 85.

¹⁷ M. Hellinger, *Kontrastive feministische Linguistik...*, s. 37.

¹⁸ I. Samel, *Einführung in die...*, s. 50–52.

2. GESCHLECHTERGERECHTE SPRACHE, GESCHLECHTSNEUTRALE SPRACHE

Jak już zostało wspomniane we wstępie, w celu usunięcia lub choćby zniwelowania męskiej dominacji w uzusie języka niemieckiego krytyka feministyczna postuluje świadomą jego zmianę przez rozwinięcie takich form wyrazu, które uwzględniałyby obie płci jednocześnie lub byłyby płciowo neutralne. By ten cel osiągnąć, krytyka feministyczna proponuje cztery rodzaje strategii:

2.1. Strategia jednoczesnego nazywania obu płci (*die Beidbenennung*)

W literaturze niemieckojęzycznej ta strategia bywa określana również jako *Paarformulierung*, *Doppelnennung*¹⁹, *partielle Feminisierung* lub *Splitting*²⁰. Ponadto Pusch określiła ją mianem *rozwiązania angielskiego*²¹. Niezależnie od zastosowanej nazwy owa strategia polega na jednoczesnym nazwaniu zarówno osoby męskiej, jak i żeńskiej²², co może być zrealizowane na kilka formalnie odmiennych sposobów.

Pierwszy z nich to strategia pełnej pary (*die volle Paarform*) lub formy podwójnej (*die Doppelform*). Ten podrodzaj jednoczesnego nazywania obu płci w pełni uwzględnia, szczególnie w liczbie mnogiej, zarówno osoby męskie, jak i żeńskie (na przykład *Wählerinnen und Wähler – wyborczynie i wyborcy, jede Kollegin und jeder Kollege – każda koleżanka i każdy kolega*). Kręgi feministyczne postulują taki sposób oznaczania równości płci w tekstach naukowych, dziennikarskich i administracyjnych²³. Ponadto spotkać można formy skrócone uwarunkowane ekonomią języka. Osiąga się je między innymi przez użycie przymiotników *męski* (*männlich*) lub *żeński, kobiecy* (*weiblich*) w funkcji przydawki (na przykład *weibliche und männliche Leser – kobiecy i mężczy czytelnicy*). Również urzeczownikowione imiesłowy i przymiotniki znajdują tutaj swoje zastosowanie (na przykład *der/die Angestellte, der/die Auszubildende, der/die Abgeordnete* oraz odpowiednio w liczbie mnogiej *die Angestellten, die Auszubildenden, die Abgeordneten*²⁴). Niemniej płęć społeczna jest nadal widoczna w tych płciowo neutralnych formach, bowiem zdanie *Die Abgeordneten tanzten mit ihren Frauen* (*Posłowie tańczyli ze swoimi żonami*) brzmi lepiej i jest bardziej akceptowalne niż

¹⁹ S. Nagl-Pietris, *Sprache und Geschlecht...*, s. 66.

²⁰ I. Samel, *Einführung in die...*, s. 71.

²¹ L. F. Pusch, *Das Deutsche als Männersprache*, Frankfurt am Main 1984, s. 48.

²² I. Samel, *Einführung in die...*, s. 71.

²³ S. Nagl-Pietris, *Sprache und Geschlecht...*, s. 67.

²⁴ Trudno jest oddać te struktury gramatyczne w języku polskim, ponieważ w niemczyźnie urzeczownikowiony imiesłów z rodzajnikiem określonym (*der, die, das*) ma zawsze taką samą końcówkę. Tłumacząc takie formy na polski i jednocześnie chcąc zachować gramatyczny ekwiwalent, należałoby posłużyć się formą męską i żeńską, czyli *zatrudniony/zatrudniona, praktykant/praktykanta, poseł/postanka* (choć tutaj dosłownie mamy do czynienia z *kształcącym się/kształcąca się* oraz *delegowanym/delegowaną*).

Die Abgeordneten tanzten mit ihren Männern (Posłanki tańczyły ze swoimi mężami). Jest więc to pozorna neutralność²⁵.

Drugi wariant omawianej tutaj strategii również został ukształtowany przez argument ekonomii językowej²⁶. Jest to strategia formy krótkiej (*die Kurzform*). Realizuje się ją najczęściej przez zastosowanie ukośnika lub nawiasu (na przykład *der/die Leser/in, der/die Leser(in)*²⁷). Ten sposób zapisu z kolei polecany jest w niedługich tekstach (ogłoszenie, formularz)²⁸. Warto dodać, że powyższa metoda jest szczególnie charakterystyczna dla tekstów ofert pracy (na przykład *wir suchen einen/eine Lektor/in für Russisch – poszukujemy lektora/ki języka rosyjskiego*)²⁹.

Ostatni podrodzaj to strategia dużego I lub śród-I (*das Binnen-I*). Ten sposób zapisu związany jest ściśle z gramatyką języka niemieckiego, w którym od rzeczowników osobowych rodzaju męskiego (na przykład *der Leser – czytelnik, der Ratgeber – doradca, der Arbeitnehmer – pracobiorca*) tworzy się rzeczowniki osobowe rodzaju żeńskiego przez dodanie końcówki *-in* (odpowiednio do powyższych przykładów *die Leserin, die Ratgeberin, die Arbeitnehmerin*). W liczbie mnogiej wspomniane rzeczowniki osobowe rodzaju męskiego nie otrzymują żadnej końcówki (*die Leser, die Ratgeber, die Arbeitnehmer*). Natomiast rzeczowniki osobowe rodzaju żeńskiego otrzymują końcówkę *-nen* (*die Leserinnen, die Ratgeberinnen, die Arbeitnehmerinnen*). Kręgi feministyczne proponują, by w liczbie mnogiej niejako połączyć obie formy w jeden wyraz przez użycie dużego I, które oznaczałoby obecność kobiet w kolektywnym rzeczowniku osobowym (na przykład *die LeserInnen, die RatgeberInnen, die ArbeitnehmerInnen*). Przeciwnicy tej metody zwracają uwagę na jej gramatyczną i typograficzną niepoprawność oraz nieestetyczność. Ponadto przywołują nieudane formy nadgorliwej poprawności politycznej (na przykład *die MitgliederInnen*)³⁰³¹.

2.2. Neutralizacja (*die Neutralisation*)

Neutralizacja, czyli „unijakowienie” języka, została zaproponowała przez Pusch w 1984 r.³² Według jej daleko idącej wizji neutralizacja polegać miałaby m.in. na usunięciu z powszechnego użycia końcówki *-in* służącej do tworzenia od rzeczowników

²⁵ H. Błaszowska, *Weibliche Personenbezeichnungen...*, s. 100.

²⁶ I. Samel, *Einführung in die...*, s. 74.

²⁷ Powyższe przykłady przetłumaczyć można byłoby jako *czytelnik/czka, czytelnik(czka)*. Warto tutaj dodać, że lingwistyki feministyczne w Niemczech są przeciwne stosowaniu nawiasu, ponieważ sugeruje podrzędność kategorii żeńskości. Ukośnik jest więc częściej stosowany i zdecydowanie preferowany.

²⁸ S. Nagl-Pietris, *Sprache und Geschlecht...*, s. 67–68.

²⁹ H. Błaszowska, *Weibliche Personenbezeichnungen...*, s. 101.

³⁰ Niemieckie słowo *das Mitglied* (członek) jest rodzaju nijakiego, a więc określa zarówno członka-kobietę, jak i członka-mężczyznę. W liczbie mnogiej (*die Mitglieder*) nie ma więc konieczności dodatkowego uwidaczniania obecności kobiety.

³¹ I. Samel, *Einführung in die...*, s. 77–81.

³² Tamże, s. 71.

osobowych rodzaju męskiego rzeczowników osobowych rodzaju żeńskiego, ponieważ jak twierdziła, końcówka *-in* dyskryminuje, tak więc rzeczowniki osobowe miałyby tylko jedną podstawową formę, której rodzaj gramatyczny mógłby być dowolnie wybierany przez użytkownika niemieckojęzycznej³³. Autorka tej propozycji sama nazwała ją *szalonym pomysłem Puscha*³⁴.

Również mniej inwazyjne i rewolucyjne pomysły neutralizacji języka funkcjonują w lingwistyce feministycznej. Zalicza się do nich m.in. następujące strategie:

- a) urzeczownikowione imiesłowy (*die Studierenden, die Lehrenden*³⁵);
- b) używanie rzeczowników rzeczowych zamiast osobowych (*Direktion* – dyrekcja zamiast *der Direktor* – dyrektor lub *die Direktorin* – dyrektorka);
- c) używanie przymiotników w funkcji przydawek (*ärztlicher Rat* – rada lekarska);
- d) złożenia ze słowami *-kraft* lub *-person* (*die Putzkraft* – kolektywne określenie osób zajmujących się sprzątaniami zamiast *die Putzfrau* – sprzątaczką lub *der Putzmann* – sprzątaczką³⁶, *die Lehrperson* – osoba nauczająca zamiast *der Lehrer* – nauczyciel lub *die Lehrerin* – nauczycielka)³⁷.

2.3. Generyczny rodzaj żeński (*das generische Femininum*)

Wprowadzenie generycznego rodzaju żeńskiego zostało zaproponowane przez Pusch w 1990 r. Inne określenie tej strategii to całkowita feminizacja języka (*die totale Feminisierung der Sprache*)³⁸, która jednak wyłamuje się z podstawowego celu kręgów feministycznych polegającego na takiej zmianie języka, by uwzględniał jednocześnie obie płci lub był językiem płciowo neutralnym. Totalna feminizacja oznacza bowiem całkowitą likwidację generycznego rodzaju męskiego. Warto tutaj dodać, że Pusch twierdziła, iż jest to bardzo prosta i efektywna metoda³⁹, która miałaby polegać na odwróceniu androcentrycznej perspektywy, czyli rzeczowniki osobowe rodzaju męskiego

³³ L. F. Pusch, *Das Deutsche als...*, s. 62.

³⁴ I. Samel, *Einführung in die...*, s. 74–75.

³⁵ Jako że w języku niemieckim funkcjonuje tylko jeden rodzaj gramatyczny w liczbie mnogiej, trudno jest przełożyć te przykłady na polski przy jednoczesnym zachowaniu gramatycznego ekwiwalentu. W polskim przekładzie należy podać zarówno formę rodzaju męskoosobowego, jak i niemęskoosobowego (*studiujący/studiująca, uczący się/uczące się*).

³⁶ Co prawda rzeczownik *der Putzmann* funkcjonuje w słowniku, ale jest bardzo rzadko używany. Jest to więc dobry przykład asymetrii użycia nazw osobowych, ponieważ dla mężczyzn w zawodach kobiecych tworzy się nowe, lepiej brzmiące odpowiedniki podnoszące rangę i wartość zawodu (na przykład *der Bodenpfleger* zamiast *der Putzmann*). H. Błaszowska, *Weibliche Personenbezeichnungen...*, s. 74–75.

³⁷ S. Nagl-Pietris, *Sprache und Geschlecht...*, s. 70. Niemniej Hellinger zwraca uwagę na to, że złożenie ze słowami *-kraft* (i *-hilfe*) opisują zawody mniej prestiżowe, wykonywane tradycyjnie przez kobiety (na przykład *Putzhilfe, Haushaltshilfe, Reinigungskraft*), natomiast złożenia bezosobowe jak *Fachkraft, Lehrkraft* i *Führungskraft* mają konotację z zawodami męskimi, dlatego płciowa neutralność powyższych złożzeń jest wątpliwa (M. Hellinger, *Kontrastive feministische Linguistik...*, s. 82).

³⁸ I. Samel, *Einführung in die...*, s. 71.

³⁹ L. F. Pusch, *Alle Menschen werden...*, s. 93.

określałyby tylko mężczyzn, natomiast rzeczowniki osobowe rodzaju żeńskiego kobiety i w domyśle mężczyzn, szczególnie w liczbie mnogiej⁴⁰.

Generyczny rodzaj żeński wywołał wiele kontrowersji i dyskusji, w których Pusch kontrargumentowała, że tak naprawdę nie ma idealnej metody, która wprowadziłaby językowe równouprawnienie obu płci, ponieważ niemieczyzna nie dysponuje prawdziwie neutralnymi określeniami, a jedynie pseudoneutralnymi. W takiej sytuacji, po latach męskiej dominacji, kobiety powinny się wyemancypować, wyjść z patriarchalnego cienia, przełamując językową koncentrację na męskości⁴¹.

2.4. Feminizacja zaimków nieokreślonych *man* i *wer* (*die Feminisierung der Indefinitpronomen man und wer*)

Oprócz wyżej przedstawionych strategii krytyka feministyczna proponuje także feminizację zaimków *man*⁴² i *wer*. W przypadku pierwszego z zaimków feminizacja miałaby polegać na wprowadzeniu jego żeńskiego odpowiednika *frau*, który miałby funkcjonować tylko w kobiecym kontekście⁴³. Jako przykład takiego kontekstu Ingrid Samel podała zdanie: *Wenn frau stillt, muss frau mehr essen* (*Kiedy kobieta karmi piersią, musi więcej jeść*) zamiast *Wenn man stillt, muss man mehr essen* (*Kiedy karmi się piersią, trzeba więcej jeść*)⁴⁴.

Z kolei feminizacja zaimka *wer* wymagałaby ingerencji w związek zgody, który jako reguła gramatyczna mówi, że rzeczownik lub zaimek rodzaju męskiego (żeńskiego lub nijakiego) może być przywołany w dalszej części wypowiedzi tylko przez rzeczownik lub zaimek męski (żeński lub nijaki), jeśli odnosi się do wcześniejszej wypowiedzi⁴⁵. Samel podała następujący przykład użycia zaimka *wer*⁴⁶, podobnie jak w przypadku *man*, w kontekście kobiety: *Wer kann mir ihr Fahrrad leihen?* zamiast *Wer kann mir sein Fahrrad leihen?*⁴⁷ W drugim zdaniu, zgodnie z regułą zgody, zaimek dzierżawczy (*sein*) jest rodzaju męskiego, natomiast w pierwszym w rodzaju żeńskim (*ihr*), co sprzeciwia się wspomnianej regule, a tym samym zdanie jest gramatycznie niepoprawne.

⁴⁰ S. Nagl-Pietris, *Sprache und Geschlecht...*, s. 71.

⁴¹ L. F. Pusch, *Alle Menschen werden...*, s. 91.

⁴² Zaimek nieokreślony *man* używany jest jako podmiot czynności wykonywanych ogólnie przez ludzi. Krytyka feministyczna zwraca uwagę na jego etymologiczne pochodzenie związane z rzeczownikiem *der Mann* (*mężczyzna*). Jeszcze w języku staro-wysoko-niemieckim ów rzeczownik oznaczał zarówno *mężczyznę*, jak i *człowieka*, co sugerowało, że kobieta nie jest istotą ludzką. Podobną dwuznaczność zaobserwować można w innych językach indoeuropejskich, na przykład włoskie *uomo*, angielskie *man*, francuskie *homme*, hiszpańskie *hombre*. I. Samel, *Einführung in die...*, s. 91.

⁴³ Tamże, s. 91.

⁴⁴ Tamże, s. 92–94.

⁴⁵ Tamże, s. 94.

⁴⁶ Tamże, s. 94–95.

⁴⁷ Oba przykłady można przetłumaczyć na język polski z zastosowaniem zaimka *swój*, który jest płciowo neutralny, czyli: *Kto może mi pożyczyć swój rower?*

3. PRZYKŁADY WPŁYWU FEMINISTYCZNEJ KRYTYKI JĘZYKA NA USTAWODAWSTWO W NIEMCZACH, AUSTRII I SZWAJCARII

Pierwszym przykładem wpływu feministycznej krytyki języka na ustawodawstwo w krajach niemieckojęzycznych jest niemiecka *Powszechna ustawa o równym traktowaniu* (*Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz*). Ustawa została przyjęta 14 sierpnia 2008 r. Ostatnia jej nowelizacja miała miejsce 3 kwietnia 2013 r.⁴⁸ Podany poniżej przykład pochodzi ze strony Federalnego Ministerstwa Sprawiedliwości i Ochrony Konsumentów (Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz). Obok tekstu wyjściowego zamieszczono polski przekład.

Tekst wyjściowy

(§ 1) Ziel des Gesetzes ist, Benachteiligungen aus Gründen der Rasse oder wegen der ethnischen Herkunft, des Geschlechts, der Religion oder Weltanschauung, einer Behinderung, des Alters oder der sexuellen Identität zu verhindern oder zu beseitigen.

(§ 7 Abs. 1) Beschäftigte dürfen nicht wegen eines in § 1 genannten Grundes benachteiligt werden; dies gilt auch, wenn die Person, die die Benachteiligung begeht, das Vorliegen eines in § 1 genannten Grundes bei der Benachteiligung nur annimmt.

(§ 11) Ein Arbeitsplatz darf nicht unter Verstoß gegen § 7 Abs. 1 ausgeschlossen werden⁴⁹.

Polskie tłumaczenie

(§ 1) Celem ustawy jest ograniczenie i przeciwdziałanie dyskryminacji na tle rasowym lub z powodu pochodzenia etnicznego, płci, religii, światopoglądu, niepełnosprawności, wieku lub tożsamości seksualnej.

(§ 7 ustęp 1) Osoby zatrudnione nie mogą być dyskryminowane z powodów wymienionych w § 1; dotyczy to również sytuacji, w której osoba dopuszczająca się dyskryminacji tylko zakłada zaistnienie jednego z powodów wymienionych w § 1.

(§ 11) Rozpisanie konkursu na miejsce pracy nie może naruszać § 7 ustępu 1.

Na pierwszy rzut oka może się wydawać, że ustawa nie ma zbyt wiele wspólnego z omawianym wcześniej fenomenem, bowiem zaprezentowany tekst mówi przede wszystkim o przeciwdziałaniu dyskryminacji na tle rasowym, z powodu pochodzenia, płci, religii, światopoglądu, wieku, niepełnosprawności, tożsamości seksualnej, etc. W kontekście feministycznej krytyki języka bardzo istotny jest jednak przepis § 11, w którym zakazuje się takiego redagowania tekstu oferty pracy, który mógłby dyskryminować (przez adresowanie tekstu) ewentualnych jego odbiorców m.in. ze względu na płeć. To, co dość często ma miejsce w Polsce, czyli kierowanie oferty pracy do konkretnej płci (na przykład *Szukam sekretarki*; *Praca dla opiekunki osób starszych* etc.), byłoby w Niemczech naruszeniem prawa federalnego.

Drugi przykład pochodzi z Austrii i został zaczerpnięty ze strony internetowej Federalnego Systemu Informacji Prawnej (Rechtsinformationssystem des Bundes). Jest to § 9 noszący tytuł *Nakaz płciowo neutralnego formułowania tekstów ofert pracy* (*Gebot der geschlechtsneutralen Stellenausschreibung*) z *Ustawy federalnej o równym traktowaniu*

⁴⁸ *Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz*, Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, 14 VIII 2008, [online] <http://www.gesetze-im-internet.de/agg/BJNR189710006.html>, 24 V 2019.

⁴⁹ Tamże.

(*Bundesgesetz über die Gleichbehandlung*). Podobnie jak w poprzednim przykładzie tekst wyjściowy został przetłumaczony na język polski.

Tekst wyjściowy

(§ 9) Der/die Arbeitgeber/in oder private/r Arbeitsvermittler/in gemäß den §§ 4 ff des Arbeitsmarktförderungsgesetzes, BGBl. Nr. 31/1969, oder eine mit der Arbeitsvermittlung betraute juristische Person öffentlichen Rechts darf einen Arbeitsplatz weder öffentlich noch innerhalb des Betriebes (Unternehmens) nur für Männer oder nur für Frauen ausschreiben oder durch Dritte ausschreiben lassen, es sei denn, ein bestimmtes Geschlecht ist unverzichtbare Voraussetzung für die Ausübung der vorgesehenen Tätigkeit. Die Ausschreibung darf auch keine zusätzlichen Anmerkungen enthalten, die auf ein bestimmtes Geschlecht schließen lassen⁵⁰.

Polskie tłumaczenie

(§ 9) Pracodawca/czyni lub prywatny/a pośrednik/czka pracy zgodnie z §§ 4 i nast. Ustawy o promocji rynku pracy, Federalny Dziennik Ustaw, Nr 31/1969, lub osoba prawna prawa publicznego, której powierzono pośrednictwo pracy, nie może publicznie ani w ramach działalności gospodarczej (przedsiębiorstwa) oferować miejsca pracy tylko mężczyznom lub tylko kobietom, nie może również zlecić osobom trzecim rozpisania konkursu na miejsce pracy, chyba że konkretna płeć jest wymogiem koniecznym do wykonywania przewidzianej czynności. Oferta pracy nie może również zawierać żadnych dodatkowych uwag dotyczących konkretnej płci.

Powyższy przykład można analizować na płaszczyźnie treściowej i formalnej. Na pierwszej z nich, podobnie jak w przypadku niemieckiej *Powszechnej ustawy o równym traktowaniu* (*Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz*), prawo federalne Republiki Austriackiej wprowadza wymóg takiego redagowania tekstów ofert pracy, które będzie płciowo neutralne, a więc nie będzie jednoznacznie skierowane tylko do kobiet lub tylko do mężczyzn. Ustawa czyni jednak pewien wyjątek, a mianowicie w przypadku takiej czynności, której wykonywanie wymaga zaangażowania osoby o konkretnej płci. Na przykład do pracy fizycznej częścię poszukuje się mężczyzn. Z kolei na płaszczyźnie formalnej w oczy rzuca się przede wszystkim początek tekstu (*Der/die Arbeitgeber/in oder private/r Arbeitsvermittler/in*), w którym zastosowano jedną ze strategii lingwistyki feministycznej, a mianowicie jednoczesne nazwanie obu płci (*die Beidbenennung*), a mówiąc dokładniej – strategię formy krótkiej (*die Kurzform*). Również dalej napotyka się w tekście sformułowania płciowo neutralne (na przykład *durch Dritte, juristische Person*), choć nie są one efektem wpływu feministycznej krytyki języka, a raczej występują powszechnie w terminologii prawnej.

W Szwajcarii dyskusja o równym traktowaniu w polityce rozpoczęła się w 1984 r., kiedy Elisabeth Kopp została wybrana jako pierwsza kobieta w historii do Rady Związkowej. Pojawiła się więc konieczność określenia nowych, dostosowanych do kobiet nazw urzędów. W następstwie tej dyskusji Kancelaria Federalna wprowadziła nazwę osobową na określenie urzędu pełnionego przez Kopp – *die Bundesrätin* (*Członkini Rady Związkowej*). Był to dopiero początek, ponieważ w 1988 r. Rada Związkowa powołała specjalną grupę roboczą, której zadanie polegało na opracowaniu takiego języka administracji publicznej, który uwzględniałby obie płci. W 1991 r. owa grupa zaproponowała kombinację strategii pełnej pary (*die volle Paarform*) i wy-

⁵⁰ *Bundesgesetz über die Gleichbehandlung*, Rechtsinformationssystem des Bundes, [online] <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003395>, 24 V 2019.

rażeń płciowo neutralnych. W następnych latach (1991–1999) legislatywy na różnych poziomach (m.in. kantonów i miast) przyjęły wytyczne i wskazania, wzorem Rady Federalnej, dotyczące równego traktowania kobiet i mężczyzn na płaszczyźnie języka⁵¹.

Szczególnym przykładem wpływu feministycznej krytyki języka na legislatywę w Szwajcarii był przypadek aktu zasadniczego (*die Stadtverfassung*) miasta Wädenswil położonego w kantonie Zurych. Nowym aktem zasadniczym chciano nie tylko zreformować aparat administracyjny, ale również zmienić jego język. Został on przyjęty przez organ legislacyjny Wädenswil w 1993 r. W tekście wykorzystano tylko rzeczowniki osobowe rodzaju żeńskiego (*das generische Femininum*). Jako przykład z omawianego dokumentu podać można opis składu Rady Miejskiej (*der Stadtrat*), w dosłownym tłumaczeniu: *Biuro Rady Miejskiej składa się z Prezydentki Miasta, pierwszej Wiceprezydentki, dwóch dodatkowych Członków i Pisarki Miejskiej*⁵². Projekt spotkał się jednak z dużym sprzeciwem społeczności miasta, wierząc słowom Samel głównie ze strony jego męskiej populacji, i został odrzucony w referendum. Historia zacytowanej konstytucji skończyła się po ok. pół roku od jej przyjęcia. Nowy akt zasadniczy został sformułowany z wykorzystaniem strategii pełnej pary (*die volle Paarform*) i następnie przyjęty przez miejską legislatywę⁵³.

4. STOSUNEK WYBRANYCH PARTII POLITYCZNYCH I POLITYKÓW Z KRAJÓW NIEMIECKOJĘZYCZNYCH DO FEMINISTYCZNYCH PROPOZYCJI JĘZYKA

Pierwsza poważna polityczna debata w Niemczech o języku uwzględniającym obie płci lub płciowo neutralnym, który mógłby znaleźć zastosowanie w prawie i administracji, odbyła się w Bundestagu 6 listopada 1987 r. Wszystkie ówczesne partie, których przedstawiciele zasiadali w parlamencie, wzięły w niej udział. W efekcie tej nieformalnej debaty Komisja Budżetowa Bundestagu (*Haushaltsausschuss des Deutschen Bundestages*) wprowadziła 24 lutego 1988 r. do oficjalnego użycia sformułowania (rzeczowniki i zaimki osobowe) gramatycznego rodzaju męskiego i żeńskiego. 11 maja 1990 r. Bundestag postanowił o unikaniu w projektach ustaw oraz w pismach administracyjnych form płciowo specyficznych i zastępowaniu ich płciowo neutralnymi ekwiwalentami. Dwa lata później Komisja Konstytucyjna Bundesratu (*die Verfassungskommission des Bundesrates*) stwierdziła, że istnieje potrzeba nowelizacji konstytucji z powodu obecności w jej tekście określeń płciowo specyficznych. Ważną datą jest 20 stycznia 1993 r., kiedy Rząd Federalny Niemiec wprowadził stoso-

⁵¹ A. Solís, *Die Schweizerinnen sind keine Schweizer. Die öffentliche Diskurs über sprachliche Gleichbehandlung von Frau und Mann in der Schweiz. Eine diskurslinguistische Analyse*, „Germanistik in der Schweiz. Zeitschrift der Schweizerischen Akademischen Gesellschaft für Germanistik” 2011, nr 8, s. 171–173.

⁵² *Das Büro des Stadtrates setzt sich zusammen aus der Stadtpräsidentin, der ersten Vizepräsidentin, zwei weiteren Mitgliedern und der Stadtschreiberin*. I. Samel, *Einführung in die...*, s. 75.

⁵³ Tamże, s. 75–76.

wanie nazw rzeczowych zamiast osobowych (*Bundesministerium für... – Ministerstwo Federalne do spraw...* zamiast *Bundesminister für... – Minister Federalny do spraw...*)⁵⁴.

Wpływ lingwistyki feministycznej można obserwować również na poziomie niemieckich krajów związkowych, gdzie szczególnie zasłużyli się Zieloni (die Grünen). Dzięki ich staraniom doszło do podjęcia stosowanych postanowień przez władze w Hesji (1986 r.) i w Dolnej Saksonii (1988 r.). Na ich mocy w języku prawa, administracji i polityki stosuje się jednocześnie określenia osobowe gramatycznego rodzaju męskiego i żeńskiego (*die Beidbenennung*)⁵⁵.

Na stronie niemieckiej partii politycznej Sojusz 90/Zieloni (Bündnis 90/Die Grünen) utworzonej w 1993 r. i będącej spadkobierczynią Zielonych z lat 80. XX w. można przeczytać w tekście pochodzącym z Konferencji Delegatów Federalnych (Bundesdelegiertenkonferenz), która odbyła się w dniach 20–22 listopada 2015 r. w Halle, że partia używa języka uwzględniającego obie płci, ponieważ język w dużym stopniu kształtuje nasze myślenie o społeczeństwie i jego postrzeganie. Jeśli ktoś mówi tylko o lekarzach, prawnikach i ekspertach, wspiera wyobrażenie, jakoby tylko mężczyźni byli uwzględniani. Można to udowodnić badaniami percepcji. Taki dobór języka długofalowo determinuje także sposób myślenia o płciach. Aby obie płci uczynić jednakowo widocznymi w języku, my mówimy na przykład o lekarkach i lekarzach⁵⁶. W dalszej części przytoczonego dokumentu zostają sprecyzowane strategie, które mają urzeczywistnić językową równość płci. Wymienione zostały m.in. strategia pełnej pary (*die volle Paarform*), urzeczownikowione imiesłowcy oraz *Gender-Star* zaliczane do strategii jednoczesnego nazywania obu płci (*die Beidbenennung*), choć należy tutaj dodać, że pod symbolem *Gender-Star*⁵⁷ rozumiane są także osoby, które nie identyfikują się z dualistycznym podziałem na płęć męską i żeńską⁵⁸.

Gender-Star wywołało już wcześniej wiele gorących dyskusji. Politycy i opinia publiczna sprzeciwiali się tej metodzie, argumentując, że wszak istnieją już ugruntowane propozycje języka neutralnego lub uwzględniającego obie płci, jak strategia pełnej pary, śród-I lub urzeczownikowione imiesłowcy⁵⁹. Po ponownym wprowadzeniu *Gender-Star* na salony przez Sojusz 90/Zielonych polityk CDU Julia Klöckner wyraziła się na ten temat krytycznie, rzucając ironiczne pytanie: *W tych czasach? Mamy naprawdę inne*

⁵⁴ M. Grabrucker, *Vater Staat hat keine Muttersprache*, Frankfurt am Main 1993, s. 236.

⁵⁵ G. Stickel, *Beantragte staatliche Regelungen zur sprachlichen Gleichbehandlung. Darstellung und Kritik*, „Zeitschrift für germanistische Linguistik” 1988, nr 16, s. 330–335.

⁵⁶ *Geschlechtergerechte Sprache in Anträgen an die BDK*, BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN, Halle 20–22 XI 2015, [online] https://cms.gruene.de/uploads/documents/BDK15_Geschlechtergerechte_Sprache-1.pdf, 24 V 2019.

⁵⁷ Na przykład: *Helfer*innen, Bürger*innengesellschaft, Student*innen*. A. Meiritz, *Sprache mit Sternchen: Grüne wollen den Gender-* ganz rausbringen*, „Spiegel Online”, 18 XI 2015, [online] <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/die-gruenen-machen-geschlechtsneutrale-sprache-zur-pflicht-a-1063228.html>, 25 V 2019.

⁵⁸ *Geschlechtergerechte Sprache in Anträgen an die BDK*, BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN, Halle 20-22 XI 2015, [online] https://cms.gruene.de/uploads/documents/BDK15_Geschlechtergerechte_Sprache-1.pdf, 24 V 2019.

⁵⁹ R. Neukirch, *Sein Name ist Sie*, „Der Spiegel”, 22 IV 2013, [online] <https://www.spiegel.de/spiegel/print/d-92536984.html>, 25 VI 2019.

nagłać problemy.⁶⁰ Na zarzuty braku konieczności wprowadzania nowej strategii językowej równości płci Gesine Akena, członkini Sojuszu 90/Zielnych, odpowiedziała, że partia zdecydowała się na *Gender-Star*, by skończyć z obfitością metod nie zawsze odpowiadających życzeniom osób, które mają opisywać. Natomiast *Gender-Star* obejmuje wszystkie płci, orientacje i tożsamości seksualne⁶¹.

Warto tutaj dodać, że ogólnie stanowisko pozytywne do strategii języka płciowej równości, podobne do tego, które reprezentuje Sojusz 90/Zielni, przedstawiają także politycy SPD i Wolnej Partii Demokratycznej (Freie Demokratische Partei, FDP). Niemniej należy zauważyć, że język polityków nie zawsze jest konsekwentny, szczególnie na poziomie polityki krajów związkowych. Co prawda politycy i funkcjonariusze publiczni używają na przykład strategii pełnej pary (*die volle Paarform*), ale tylko na początku swojego ustnego wystąpienia lub tekstu. W dalszych częściach mowy lub tekstu stosują przeważnie generyczny rodzaj męski (*das generische Maskulinum*). Wyjaśnieniem tego braku konsekwencji mogą być słowa lidera FDP Christiana Lindnera, który powiedział, że stara się okazywać szacunek obu płciom, ale niektóre propozycje feministycznej krytyki języka uważa jednak za niepotrzebną przesadę⁶².

Całkiem odmienne stanowisko reprezentują partie i politycy z przeciwnej strony barykady. Przykładową wypowiedzią potwierdzającą tę tezę jest ta zamieszczona na stronie Manfreda Haimbuchnera, członka Wolnościowej Partii Austrii (Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ). W swoim tekście skrytykował on obecność propozycji lingwistyki feministycznej w edukacji, pisząc, że *życzenia genderowych szaleńców stają się powoli coraz widoczniejsze również w naszych szkołach. Język uwzględniający obie płci jest już standardem w oficjalnych dokumentach, zaświadczeniach i komunikatach, te niedające się wymówić formy języka niemieckiego znajduje się też w szkolnych podręcznikach. [...] Szczególnie obrazowym przykładem jest następujący ustęp z podręcznika języka niemieckiego: Eine/r ist Zuhörer/in, der /die andere ist Vorleser/in. Eine/r liest den Abschnitt vor, der/die Zuhörer/in fasst das Gehörte zusammen. Der/die Vorleser/in muss angeben, ob die Zusammenfassung richtig war. Jak nasze dzieci mają nauczyć się płynnego czytania i poprawnego użycia rodzajników na podstawie takich tekstów? [...] FPÖ odrzuca [...] to szaleństwo [...]*⁶³.

O ile Haimbuchner zwraca uwagę na wzajemne nakładanie się na siebie wyrazów męskich i żeńskich, co utrudnia naukę płynnego czytania, kolejne negatywne stanowi-

⁶⁰ C. Eubel, *Die Grünen führen den „Gender-Star“ ein*, „Der Tagesspiegel”, 22 XI 2015, [online] <http://www.tagesspiegel.de/politik/vor-dem-parteitag-die-gruenen-fuehren-den-gender-star-ein/12619756.html>, 24 V 2019.

⁶¹ A. Meiritz, *Sprache mit Sternchen: Grüne wollen den Gender-* ganz groß rausbringen*, „Spiegel Online”, 18 XI 2015, [online] <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/die-gruenen-machen-geschlechtsneutrale-sprache-zur-pflicht-a-1063228.html>, 25 V 2019.

⁶² T. Stoldt, *Die Grenzen der geschlechtergerechten Sprache*, „Die Welt”, 19 VII 2015, [online] <http://www.welt.de/regionales/nrw/article144149558/Die-Grenzen-der-geschlechtergerechten-Sprache.html>, 24 V 2019.

⁶³ M. Haimbuchner, *Stopp dem Gender-Wahn!*, [online] <http://www.fpoe-ooe.at/stopp-dem-gender-wahn/>, 29 VI 2016.

sko do propozycji języka uwzględniającego obie płci lub płciowo neutralnego reprezentowane przez Alternatywę dla Niemiec (Alternative für Deutschland, AfD) wynika raczej z konserwatywnego profilu partii. Na stronie AfD znaleźć można quasi-manifest, w którym przyrównuje się propozycje kręgów feministycznych do Orwellowskiej nowomowy i wzywa do ich odrzucenia oraz powrotu do swojskiego, generycznego rodzaju męskiego: *Alternatywa dla Niemiec uważa tzw. język płciowej równości za prostackie zeszpecenie niemieczyny, które silnie przywodzi na myśl totalitarną nowomowę Orwella i dlatego żąda powrotu do generycznego rodzaju męskiego oraz rezygnacji ze wszystkich genderowo-ideologicznych zwrotów (sztuczne formy gerundium, przesadne męsko-żeńskie formy podwójne itd.) w urzędowych dokumentach, tekstach ustaw i wszystkich pozostałych komunikatach państwowych i powiązanych z państwem instytucji*⁶⁴.

Przytoczone w poprzedniej części artykułu teksty prawa i przykłady stanowisk partyjnych świadczą o tym, że feministyczna krytyka języka jest nie tylko teorią, ale rzeczywistość wywiera wpływ na politykę i społeczeństwo. Ponadto, co należy zaakcentować, jest to fenomen niespotykany albo przynajmniej rzadki, bowiem chodzi tutaj o świadome kształtowanie uzusu językowego, za czym stoją konkretne osoby związane z lingwistyką feministyczną.

PODSUMOWANIE

Rozwijająca się od lat 70. XX w. krytyka feministyczna języka i związana z nią lingwistyka feministyczna odcisnęły swoje piętno na ustawodawstwie Niemiec i Austrii. Wymóg redagowania ofert pracy w taki sposób, by uwzględniał obie płci lub był płciowo neutralny, znalazł się w zapisach ustawowych na poziomie federalnym we wspomnianych wyżej państwach. Również w Szwajcarii obserwuje się mniej lub bardziej udane próby wprowadzenia języka zaproponowanego przez kręgi feministyczne, jak na przykład w mieście Wädenswil.

Wpływ feministycznej krytyki języka odzwierciedla się również w stanowiskach partii i polityków do zarysowanych w tym artykule strategii językowego zrównania obu płci lub neutralizacji języka, co z kolei znajduje oddźwięk w języku polityki. Na podstawie przedstawionych stanowisk można stwierdzić, że partie polityczne o profilu lewicowym (Sojusz 90/Zieloni) są przychylniej nastawione do stosowania feministycznych strategii w życiu publicznym. Natomiast partie prawicowe (FPÖ, AfD) nawołują do całkowitego odrzucenia propozycji feministycznych.

Reasumując, analiza przytoczonych w artykule tekstów wykazuje występowanie w języku polityki przede wszystkim następujących strategii: jednoczesnego nazywania

⁶⁴ *Die Alternative für Deutschland Landesverband Thüringen fordert in Bezug auf Gender Mainstreaming / Gender Diversity (Gender – Ideologie) für Thüringen und Deutschland das Folgende*, Alternative für Deutschland, 26 IV 2016, [online] <https://www.afd-thueringen.de/thuringen-2/2016/04/die-alternative-fuer-deutschland-landesverband-thueringen-fordert-in-bezug-auf-gender-mainstreaming-gender-diversity-gender-ideologie-fuer-thueringen-und-deutschland-das-folgende/>, 24 V 2019.

obu płci (*die Beidbenennung*), neutralizacji (*die Neutralisation*) i *Gender-Star*. Nie spotyka się natomiast sfeminizowanego użycia zaimków nieokreślonych lub, abstrahując od krótkiej historii aktu zasadniczego miasta Wädenswil, generycznego rodzaju żeńskiego (*das generische Femininum*). Na zakończenie należy wyrazić nadzieję, że artykuł stanowić będzie przyczynek do dalszych, pogłębionych badań nad fenomenem feminizmu w krajach niemieckojęzycznych na płaszczyźnie lingwistycznej, socjologicznej, nauk o polityce i administracji oraz translatoryki.

BIBLIOGRAFIA

Literatura źródłowa:

- artykuły prasowe w Internecie:
- Eubel C., *Die Grünen führen den „Gender-Star“ ein*, „Der Tagesspiegel”, 22 XI 2015, [online] <http://www.tagesspiegel.de/politik/vor-dem-parteitag-die-gruenen-fuehren-den-gender-star-ein/12619756.html>.
- Meiritz A., *Sprache mit Sternchen: Grüne wollen den Gender-* ganz groß rausbringen*, „Spiegel Online”, 18 XI 2015, [online] <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/die-gruenen-machen-geschlechtsneutrale-sprache-zur-pflicht-a-1063228.html>.
- Neukirch R., *Sein Name ist Sie*, „Der Spiegel”, 22 IV 2013, [online] <https://www.spiegel.de/spiegel/print/d-92536984.html>.
- Stoldt T., *Die Grenzen der geschlechtergerechten Sprache*, „Die Welt”, 19 VII 2015, [online] <http://www.welt.de/regionales/nrw/article144149558/Die-Grenzen-der-geschlechtergerechten-Sprache.html>.
- strony internetowe:
- *Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz*, Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, 2006, [online] <http://www.gesetze-im-internet.de/agg/BJNR189710006.html>.
- *Bundesgesetz über die Gleichbehandlung*, Rechtsinformationssystem des Bundes, [online] <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003395>.
- *Die Alternative für Deutschland Landesverband Thüringen fordert in Bezug auf Gender Mainstreaming / Gender Diversity (Gender – Ideologie) für Thüringen und Deutschland das Folgende*, Alternative für Deutschland, 2016, [online] <https://www.afd-thueringen.de/thueringen-2/2016/04/die-alternative-fuer-deutschland-landesverband-thueringen-fordert-in-bezug-auf-gender-mainstreaming-gender-diversity-gender-ideologie-fuer-thueringen-und-deutschland-das-folgende/>.
- *Geschlechtergerechte Sprache in Anträgen an die BDK*, BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN, 2015, [online] https://cms.gruene.de/uploads/documents/BDK15_Geschlechtergerechte_Sprache-1.pdf.
- Haimbuchner M., *Stopp dem Gender-Wahn!*, [online] <http://www.fpoe-ooe.at/stopp-dem-genderwahn/>.

Literatura pomocnicza:

- monografie i opracowania:
 - Błaszowska H., *Weibliche Personenbezeichnungen im Deutschen und Polnischen aus der Sicht der feministischen Sprachkritik*, Poznań 2016, <http://dx.doi.org/10.14746/9788394601737>.
 - Grabruker M., *Vater Staat hat keine Muttersprache*, Frankfurt am Main 1993.
 - Hellinger M., *Kontrastive feministische Linguistik. Mechanismen sprachlicher Diskriminierung im Englischen und Deutschen*, München 1990.
 - Karwatowska M., Szpyra-Kozłowska J., *Lingwistyka płci: Ona i on w języku polskim*, Lublin 2005.
 - Nagl-Pietris S., *Sprache und Geschlecht: Geschlechtergerechte Sprache, theoretische Entwicklung und praxisrelevante Umsetzung*, Wien 2008.
 - Pusch L. F., *Alle Menschen werden Schwestern: Feministische Sprachkritik*, Frankfurt am Main 1990.
 - Pusch L. F., *Das Deutsche als Männersprache*, Frankfurt am Main 1984.
 - Samel I., *Einführung in die feministische Sprachwissenschaft*, Berlin 2000.
 - Trömel-Plötz S., *Frauensprache – Sprache der Veränderung*, Frankfurt am Main 1982.
- artykuły w czasopiśmie naukowym:
 - Solís A., *Die Schweizerinnen sind keine Schweizer. Der öffentliche Diskurs über sprachliche Gleichbehandlung von Frau und Mann in der Schweiz. Eine diskurslinguistische Analyse*, „Germanistik in der Schweiz. Zeitschrift der Schweizerischen Akademischen Gesellschaft für Germanistik” 2011, nr 8, [online] https://www.germanistik.ch/publikation.php?id=Die_Schweizerinnen_sind_keine_Schweizer.
 - Stickel G., *Beantragte staatliche Regelungen zur ‘sprachlichen Gleichbehandlung’. Darstellung und Kritik*, „Zeitschrift für germanistische Linguistik” 1988, nr 16, [online] https://ids-pub.bsz-bw.de/frontdoor/deliver/index/docId/8799/file/Stickel_Beantragte_staatliche_Regelungen_1988.pdf.

Zbigniew BIERZYŃSKI, student II roku filologii germańskiej II stopnia o specjalizacji lingwistycznej oraz specjalności tłumaczeniowej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego. Interesuje się lingwistyką feministyczną oraz literaturą niemiecką, zwłaszcza okresem modernizmu wiedeńskiego i twórczością Tomasza Manna, ponadto filozofią buddyjską, twórczością Emila Ciorana i św. Teresy z Ávila. Autor dwóch tekstów zamieszczonych na stronie internetowej magazynu antropologiczno-społeczno-kulturowego „Maska” pt. *Boska Sztuka i Dalajlama, cesarz-filozof i inni w poszukiwaniu szczęścia*.